

Információs túlterhelés

Az információs túlterhelés (IT) valós probléma, viszont – az általános vélekedéssel szemben – nem újkeletű jelenség, és nem csupán az internet hatására alakult ki, viszont új „színezetet” kapott a technológia újabb vívmányainak megjelenésével. Életünk minden területére kihat. Akadályt, nehézséget jelent az üzleti életben, a tudományban és a hétköznapi életben egyaránt.

Információs túlterhelésen azt a helyzetet értjük, amikor a rendelkezésre álló, potenciálisan hasznos, releváns információ mennyisége az egyén számára megnehezíti a témérdek információ hatékony felhasználását.¹ Másképpen megfogalmazva: az IT az egyének (vagy rendszerek) olyan állapota, amely nem teszi lehetővé, hogy minden kommunikációs input feldolgozható vagy felhasználható legyen, így sikertelenséghez vezet.²

Az információs túlterhelés főként személyfüggő. Ugyanakkor addig nem fog csökkenni, amíg nem következik be abban változás, hogy óriási mennyiségű információt fogyasztunk. Ilyen módon tehát társadalmi állapotról van szó.³ Az információs túlterhelés az egyéneket és a rendszereket egyaránt érinti. A fentebb említett sikertelenség oka lehet az üzenetek túl nagy száma, vagy az entrópia, amikor a bejövő üzenetek nincsenek megfelelően szervezve ahhoz, hogy könnyen felismerhető legyen, közülük melyik a fontos és melyik nem.⁴

Az információs túlterhelés szimptomái között tehát ott van az üzenetek túl nagy száma. Ez az IT makroszintje. A mikroszinten az információ sokféleségével kell szembenéznünk, és itt nagy szerepet játszik a kritikai gondolkodás hiánya, amelyet a megfelelő szűrők hiánya vagy ezek nem megfelelő használata mutat.⁵

Ahogy fentebb említettük, az információs túlterhelés nem új jelenség. Történetét itt nem vizsgálom részletesebben, csupán azt érdemes kiemelni, hogy az 1970-es években kezdődött a digitális információ térhódítása, amelyet felerősített az internet és főként a World Wide Web megjelenése és elterjedése az 1990-es években, újabban pedig a web 2.0. A technikai fejlődés a korábbinál gazdagabb és összetettebb információs környezet létrejöttét eredményezte, amelyet az információmennyiség növekedése mellett a formátumok és információ típusok egyre nagyobb száma, továbbá az jellemző, hogy ezek mind többféle hordozón és kommunikációs csatornán érhetők el.

Az új információs és kommunikációs formák változatossága és sokfélesége, valamint a források pusztán mennyisége is hozzájárul a túlterheléshez. Emellett a web 2.0-s alkalmazások természete sajátos problémákat is felvet. Ezek a problémák sem teljesen újak, hanem a web korábbi formájában is meglévő jelenségek kiszélesedését jelentik. Ilyen a minőség-ellenőrzés hiánya. Vitatható, hogy ez súlyosabb gond-e a web 2.0 körében, mint a korábbi alkalmazásoknál. Kétségtelen viszont, hogy a web 2.0-s eszközök népszerűsége jellemzően olyan információs környezet kialakulásához vezetett, amely a sekélyes újdonságra épül. Ennek egyik oka, hogy valóban eredeti anyagokat nehéz, sőt szinte lehetetlen találni vagy elő-

állítani, az újdonság iránti igényeket tehát a meglevő anyagok újrafelhasználásával, linkek kiépítésével, újracsomagolással lehet kielégíteni.⁶ Az erőltetett újdonság fokozza a webre feltett, sokszor kevesek érdeklődését felkeltő vagy éppenséggel senki által nem látogatott anyagok termelését. Ez az oka annak, hogy nemcsak az információ mennyisége növekszik, hanem változékonysága, pontosabban mulandósága is, ami tovább növeli az információs túlterhelést.⁷

A web 2.0-s környezet ugyanis arra ösztönöz bennünket, hogy minél több anyagot hozzunk létre, nem figyelve annak értékére. A felhasználók többsége pedig nincsen ennek tudatában. Tágabb értelemben tehát azt mondhatjuk, hogy soha nem volt még ilyen könnyű a tudás létrehozásához szükséges információkat összegyűjteni, míg az összegyűjtött információkból a tudást létrehozni soha nem volt ilyen nehéz.⁸

A web 2.0 interaktivitása egyfajta leereszkedés, amelyet az jellemez, hogy az olvasóból valamilyen mértékben íróvá vált felhasználó vállal megveregeti a szolgáltatót.⁹ Ennek egyenes következménye az, hogy a web 2.0 ideológusai tagadják a szakmai tudás, a professzionalizmus értékét. Mi mást is tehetnének annak érdekében, hogy minél hatékonyabb módon csábítsák a felhasználót arra, minél több időt töltsön egy-egy közösségi oldalon vagy fájlmegosztón? Közben szívósan formálják gondolkodásunkat, többek között azzal, hogy elemezik információs viselkedésünket, gondosan rögzítve kattintásainkat.

Ahogy arról szóltunk, a feltöltött és megosztott tartalmak nagy része elég egyszerű és érdektelen. Ugyanakkor a felhasználók azt kapják, amit akarnak. Márpedig az emberek fel akarják tölteni a dolgaikat, továbbá a saját igényeik szerint akarják alakítani a web kinézetét.¹⁰ Igaz, ebben nagy munkája van a web 2.0 ideológusainak és az újdonságot ünneplő sajtónak is.

A végeredmény az, amit egy, a blogozásról szóló írás címében található néhány szó szellemesen jellemez. A magánélet nyilvánossá válik, a közösségi pedig személyre szabott lesz.¹¹ Mindez ismételt információs túlterhelést okoz.

Viszont a teljesség kedvéért el kell mondanunk, hogy nem minden, web 2.0-snak tekinthető tartalom sekélyes. A legfigyelemreméltóbb kivétel a Wikipédia, mindekelőtt azért, mert nagymértékben támaszkodik a szakirodalmi hivatkozásokra.¹² Lényeges az is, hogy nem szolgál üzleti érdekeket. Wikipédia-cikkeket írni intellektuális kihívás, amely egészen más, mint amikor „barátokat” gyűjtünk valamelyik közösségi hálózaton, bár hasonlít arra, amikor egy-egy blogon írjuk meg a véleményünket. A Wikipédia sokkal kevésbé a nyájszellem megtestesítője, különösen, hogy a résztvevők teljes értékű lexikoncikkeket írnak, egy olyan művet téve jobbá és teljesebbé, amelyet hasznosnak találtak.¹³

Az információmennyiség növekedéséhez visszatérve el kell mondanunk, hogy ezen a téren jelentős tényező, hogy az egyszerű előállítás és a könnyű tárolás okán az emberek nem távolítják el az általuk létrehozott, de már „használaton kívüli” információt.¹⁴ Az információ mennyiségét egy-egy felhasználó aligha befolyásolhatja érdemben. Hiába akarná tehát az információs túlterhelést enyhíteni. Amit tehet, annak lényegét a sokszor leírt *információs műveltség* szókapcsolat fejezi ki.

Az információs műveltségnek négy fő megközelítést különböztethetjük meg. A *forrás-alapú* megközelítés az információforrásokra koncentrál, és kiindulópontja nem a felhasználó, hanem az információs rendszer. A *magatartás-alapú* megközelítés fókuszja ugyanott van, azonban leírja az információszerzési szokások olyan

általánosított struktúráit, amelyeket a felhasználók különböző helyzetekben és szituációkban és kontextusokban alkalmazni tudnak. A konstruktivista alapokon álló *folyamat-központú* megközelítés az információszerzés különböző aspektusait a felhasználó perspektívájából mutatja, arra koncentrálva, hogy miként él meg azt a felhasználók, és hogyan hoznak létre jelentéseket. A *kommunikációs* megközelítés az információs folyamatok társadalmi és kommunikatív vonatkozásait hangsúlyozza, figyelembe véve azokat a kontextusokat, amelyekben zajlanak. Ezzel a megközelítéssel fokozott hangsúlyt kap a kognitív autoritás (a szakmai hozzáértés, a tekintély és a befolyás), a források értékelése és a társas navigáció (egymás ajánlásainak követése) közötti kapcsolat. Középpontjában az a felismerés áll, hogy kiemelkedően fontos azoknak a társadalmi-technikai feltételeinek tudatos ismerete, amelyek az információ létrehozását, közvetítését és fogyasztását jellemzik.¹⁵

Miközben már van, aki információs műveltség 2.0-ról beszél, továbbá felmerül az az igény is, hogy az információs műveltségi programok a valós igényeket szolgálják ki és szakítsanak az egy kaptafára készült oktatással¹⁶, kénytelenek vagyunk tudomásul venni, hogy idehaza leginkább csak az információs műveltség fontosságát emlegetjük, az oktatási gyakorlatba azonban szinte semmi sem került be az – amúgy magyarul is olvasható – külföldi modellekből.¹⁷

Az információs túlterhelés ugyanakkor nem csak az információ eddig is óriási mennyiségének és e mennyiség gyors növekedésének okán van jelen. Az információ mennyiségénél jóval nagyobb problémát jelent az a tény, hogy az interneten található információ-tömeg minőségének és releváns voltának megítélése sokkal összetettebb feladat, mint a nyomtatott dokumentumok világában volt. A nehézség tehát nemcsak abban áll, hogy ki tudjuk-e szűrni az értéktelen írásokat, a szemetet, hanem abban is, hogy a céljainknak megfelelő és jó minőségű információt megtaláljuk a hálózati információtengerben.

A web – már pusztán méreténél fogva is – minden más eszköznél és társadalmi folyamatnál hatékonyabb eszköze a tudás összegyűjtésének és felhalmozásának. Tudjuk viszont, hogy a tudás nem merül ki a meglévő információk és vélemények felhalmozásában.¹⁸

Valószínűleg helyesen tesszük, ha egyetértünk azzal, korai lenne megítélni, hogy a társadalmi gyakorlat szintjén mennyire jelentenek radikális újítást az információs társadalmat megalapozó technológiák.

Az információs túlterhelés sok tekintetben súlyosbítja, hogy a web 2.0 az amatőrök fontossá válását és az amatőr tartalmak mennyiségének növekedését hozta magával. Erről már egy korábbi írásomban szóltam.¹⁹ Nemrégiben viszont rá kellett jönnöm arra, hogy valójában három kategóriával van dolgunk, amelyek főleg a tudománnyal való foglalatosság során különülnek el egymástól. Van tehát hivatásos (professzionális), amatőr és dilettáns kutató. Ezek megkülönböztetésére Bényei Miklós is rámutat a helytörténeti kutatások kapcsán.²⁰

Az amatőrök és a szakemberek közötti korábbi különbségtétel eddig egyértelmű volt, a web 2.0 világában viszont ez az eltérés jelentős mértékben elmosódni látszik. Bár találkozunk olyan állítással, hogy korunkban mindenki a tartalom előállításának szakértője²¹, nem hihetjük, hogy ez így is van. A szakértelemhez nem elég az, ha valaki fel van szerelve a legújabb technológiai eszközökkel.²²

A hivatásos–amatőr–dilettáns hármasság megkülönböztetése mindenestre világos, jól ismert ismérvekre épül. A professzionális kutatók végzettségük, felkészültsé-

gük és foglalkozásuk révén különülnek el. A helytörténet esetében ott vannak közöttük az egyetemi–főiskolai oktatók, a muzeológusok, a levéltárosok és természetesen a könyvtárosok. Az amatőr kutatók (az *amatőr* szó eredeti jelentésének megfelelően) kedvtelésből végzik tevékenységüket. Őket nagyon gyakran kellő felkészültség jellemzi. Korunk amatőrjei közül viszont sokan valójában dilettánsok, akiknek a tudománytalan szemlélet, módszertani járatlanság, a forráskritika hiánya, a tények elferdítése mellett a rendkívüli önbizalom az ismertető jegyük. Aligha kétséges, hogy egyet kell értenünk Bényei Miklóssal abban, hogy a dilettánsok semmiképpen sem azonosíthatók az amatőrökkel.²³

A hivatásos és az amatőr kutatók közötti szintbeli különbségek nem mindig mutathatók ki, és a szintek között viszont van átjárás, akár a dilettánsok szintje felől is.²⁴

Érdekes azt a megállapítást is továbbgondolnunk, hogy a helyismeret a személyes és az általánosítható tudás közötti határterületet foglalja el.²⁵ A személyes tudás éppen a globalizációhoz kapcsolódóan felértékelődik, igaz, egészen más összefüggésekben. Amit mindenestre látunk, hogy megjelent, sőt egyre több figyelmet kap a személyes információkezelés (személyes információszerzés, PIM)²⁶, amelynek szerepe lehet abban, hogy az információs túlterhelés okozta negatív hatásokat ellensúlyozza.

JEGYZETEK

- 1 Bawden, D.–Robinson, L.: The dark side of information: overload, anxiety and other paradoxes and pathologies. = *Journal of Information Science*, Vol. 35, No. 2, 2009, 180–191. p.
- 2 Jones, Q.–Ravid, G.,–Rafaeli, S.: Information overload and the message dynamics of online interaction spaces: A theoretical model and empirical exploration. = *Information Systems Research*, Vol. 15. No. 2, 2004, 194–210. p.
- 3 Davis, N.: Information Overload, Reloaded. = *Bulletin of the American Society for Information Science and Technology*, Vol. 37, No. 5, 2011, 45–49. p.
- 4 Jones, Ravid és Rafaeli i. m.
- 5 Davis i. m.
- 6 Bawden és Robinson i. m.
- 7 Davis i. m.
- 8 Martell, Ch.: sAccess: The social dimension of a new paradigm for academic librarianship. = *Journal of Academic Librarianship*, Vol. 35, No. 3, 2009, 205–206. p.
- 9 Jarrett, K.: Interactivity is Evil! A critical investigation of Web 2.0. = *First Monday*, Vol. 13, No. 3, 2008
<http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/viewArticle/2140/1947>
(2012. augusztus 8.)
- 10 Joint, N.: The Web 2.0 challenge to libraries. = *Library Review*. Vol. 58, No. 3, 2009, 167–175. p.
- 11 Gunter, B.: Blogging – private becomes public and public becomes personalized. = *Aslib Proceedings*, Vol. 61, No. 2, 2009, 120–126. p.
- 12 Sundin, O.: Negotiations on information seeking expertise: a study of Web-based tutorials for information literacy. = *Journal of Documentation*, Vol. 64, No. 1, 2008, 24–44. p.

- 13 Huvila, I.: The complete information literacy? Unforgetting creation and organization of information. = Journal of Librarianship and Information Science, Vol. 43, No. 4, 2011, 237–245. p.
- 14 Brown, D.: Eight Principles of Information Architecture. = Bulletin of the American Society for Information Science and Technology, Vol. 36, No. 6, 2008, 30–34. p.
- 15 Sundin i. m.
- 16 Špiranec, S.–Banek Zorica, M.: Information Literacy 2.0: hype or discourse refinement? = Journal of Documentation, Vol. 66, No. 1, 2010, 140–153. p.
- 17 Csörge Ágnes: Az információs műveltség fejleszthetősége könyvtári környezetben. = Könyv és Nevelés, 2011. 2. sz.
http://olvasas.opkm.hu/portal/felso_menusor/konyv_es_nevelés/az_informacios_muveltség_fejleszthetosege_konyvtari_kornyezetben (2012. augusztus 8.)
- 18 Bridges, D. & Watts, M.: . In: P. Smeyers and M. Depaepe (eds.), Educational Research: Networks and Technologies, 15–32. Dordrecht: Springer, 2007.
- 19 Koltay Tibor: Nemcsak az amatőröké a világ: Kinek kell az információs műveltség? = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2009. 10. sz. 29–35. p.
- 20 Bényei Miklós: A helyismereti tevékenység időszerűsége. Öt kérdés és öt válasz(kísérlet) = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 2011. 7. sz. 17–23. p.
- 21 Huvila i. m.
- 22 Morville, P.: Ambient Findability. Sebastopol, CA, O'Reilly, 2005.
- 23 Bényei i. m.
- 24 Bényei Miklós: A helytörténeti kutatás és a helyismereti dokumentumok digitalizálása. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2009. 9. sz. 16–25. p.
- 25 Reid, P.H & Macafee, C.: The philosophy of local studies in the interactive age. = Journal of Librarianship and Information Science, Vol. 39, No. 3, 2007, 126–141. p.
- 26 Nagy Gyula: PIM – Személyes információs szervezés. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2010. 11–12. szám. 458–474. p.

Koltay Tibor

ELEKTRONIKUS FORMÁBAN IS OLVASHATÓK A 3K FRISS SZÁMAI!

Tisztelt Előfizetőnk!

Felhívjuk szíves figyelmét, hogy 2012 októberétől a nyomdába adásával egy időben elektronikusan is hozzáférhetők a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros lapszámai. Ezt a szolgáltatást csak előfizetőink – mind az egyéniek, mind az intézmények – vehetik igénybe. Amennyiben élni kíván ezzel a lehetőséggel, kérjük, töltsse ki a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros honlapján (<http://ki.oszk.hu/3k>) található űrlapot. Érdeklődésüket köszönik a 3K szerkesztői.

